

УДК 633.1:338.432

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ В РЕГІОНІ

О.Т.Грєхова, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Зернове виробництво належить до стратегічних галузей будь-якої держави. Протягом тривалого періоду Україна за показником виробництва зерна на душу населення входила у першу десятку країн світу. Економічна криза у народному господарстві позначилась і на зерновиробництві. На зерновому ринку намітилась тенденція випередження темпів виробництва зерна над темпами

розвитку внутрішнього ринку. Основною причиною цього є обмежена купівельна спроможність населення. Сільськогосподарські товаровиробники, збираючи високі врожаї, не навчилися ще вигідно продавати свою продукцію, тому майже половину вирощеного зерна вони віддають за борги комерційним структурам або продають зернотрейдерам. Замість того, щоб спільно формувати оптові партії зернової продукції через агроторгові дома та продавати його на біржовому ринку, селяни реалізують його дрібними партіями за заниженими цінами.

Динаміка зернового виробництва потребує перегляду підходів до формування інструментів державної політики щодо регулювання ринків збуту зерна, зокрема його експорту. Для стабілізації ситуацій на зерновому ринку Президентом України у 2000 році підписано Укази “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” та “Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна”. Вони передбачали створення прозорої ринкової інфраструктури, недопущення обмежень руху зерна, здійснення експортних операцій через біржі, створення інформаційної системи та системи моніторингу і прогнозування кон’юнктури ринку. Однак ці заходи не були виконані. Як вказує Гайдуцький П.І., на продовольчому ринку посилюється напруження, проявились небезпечні структурні перекося: так, співвідношення експорту до виробництва сягнуло 25% [1]. Україна має сприятливі умови для нарощування експорту, треба лише розумно ними скористатися.

Проблеми стану і перспектив розвитку експортно-імпортних операцій на зерновому ринку досліджувались у роботах Бойко В.І., Білика Ю.Д., Гайдуцького П.І., Кваши С.М., Саблука П.Т., Ситника В.П., Шпичака О.М.

У попередніх публікаціях нами розглядалися основні напрямки використання зерна, тенденції його реалізації у Миколаївській області в розрізі каналів, розвиток інфраструктури в регіоні та експортні можливості морського торгового порту. Визначаючи актуальність проблеми зовнішньоекономічної діяльності на регіональному ринку зерна, вважаємо за доцільне проаналізувати це питання.

Розглянемо залежність експортно-імпортних операцій від валового збору зернових (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва, експорту та імпорту зерна у Миколаївській області

Роки	Виробництво, тис. т	Експорт		Імпорт		Експорт у % до виробництва
		тис. т	тис. \$ США	тис. т	тис. \$ США	
1995	1660	24,5	2181,6	0,85	1489,7	1,5
1996	893,7	51,8	7707	2,35	998,7	5,8
1997	1899	112,2	12258,3	0,83	694,3	5,9
1998	1063,3	250,6	18572	0,71	1097	23,6
1999	1387,4	393,3	32102,2	0,06	41,4	28,3
2000	921,3	119	11391,6	2,49	333,9	12,9
2001	2718,2	694,6	60128,2	0,24	60,9	25,6
2002	2430,1	1223,6	99689,9	0,04	20,1	50,4
У середньому за 1995-2002 рр.	1621,7	358,7	30503,9	0,9	592	19,2

Аналізуючи дані таблиці, можна відмітити, що обсяг експортних операцій з року в рік неухильно зростає. Так, у 2002 році експорт зернових культур був в 1,8 рази більше, ніж у 2001 році та в 48,9 рази більше, ніж у 1995 році. Про зростання експортних операцій свідчить співвідношення експорту зерна до його виробництва. Якщо у 1995 році це співвідношення становило 1,5%, то через три роки – 23,6%. У 2000 році обсяг експорту скоротився у зв'язку з недостатнім валовим збором зернових. У 2001 році експорт складав 25,6% валового виробництва зерна, а у 2002 році це співвідношення зросло у два рази порівняно з попереднім роком.

Що стосується імпорту зерна, то його обсяги залежать від рівня виробництва: у роки з низьким валовим збором (1996 та 2000 рр.) імпортні операції зростають, при збільшенні виробництва вони скорочуються. Розподіл вартості експорту у розрізі зернових розглянемо за допомогою таблиці 2.

Якщо за період з 1995 по 1998 роки експортними культурами були лише пшениця та ячмінь, то починаючи з 1999 року при

домінуючому положенні цих двох культур, у структурі експорту стали з'являтися й інші зернові, але їх частка у структурі була незначною. Високий валовий збір зернових культур у 2001 році зумовив різке зростання експортних операцій. Так, обсяг експорту зернових зріс порівняно з попереднім роком у 5,8 рази. Вартість експорту становила 60,1 млн. дол., що у 5,3 рази перевищує рівень 2000 року. Незважаючи на скорочення валового збору зернових у 2002 році порівняно з 2001 роком на 11,1%, обсяг експорту зерна збільшився у 1,8 рази, у вартісному виразі це зростання становило 99,7 млн. дол.

Таблиця 2

Структура експорту зерна в Миколаївській області

Продукція	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Всього	2181,6	100	1139,6	100	60128,1	100	99689,9	100
Пшениця	994,7	45,6	1828,3	16,1	28041,9	46,6	79062,2	79,3
Ячмінь	1179,7	54,1	9070,1	79,6	29662,5	49,3	15875,5	15,9
Гречка	7,2	0,3	51,15	0,4	59,8	0,1	67,77	0,1
Жито	-	-	43,28	0,4	-	-	2842,6	2,9
Овес	-	-	10,45	0,1	211,05	0,4	203,33	0,2
Кукурудза	-	-	389,25	3,4	2142,83	3,6	1638,33	0,6

Зменшення виробництва зернових культур та різке підвищення внутрішніх цін на зерно, недостатні перехідні запаси — все це стимулює розвиток імпорتنих операцій. У процесі подальшого аналізу визначимо основні країни-імпортери та розглянемо структуру імпорту зерна в регіоні. Отже, зерно пшениці в основному імпортують із Російської Федерації та Швейцарії, кукурудзу — із Молдови та Угорщини. Країнами експортерами рису були США, Російська Федерація та Єгипет.

Структура вартості імпорту зернових, яка представлена у таблиці 3, є неоднорідною. Якщо у 1995 році пшениця та ячмінь займали 52,7 та 45,4% відповідно, то у 2000 році у структурі імпорту переважала пшениця — 56,9%, друге місце займала кукурудза — 35,9%, частка рису збільшилась до 7,2%. У 2001 році

левою частку займав імпорт рису — 73,6%, на долю кукурудзи припадало 26,4%. У 2002 році питома вага кукурудзи зроста порівняно з 2001 роком на 53,1 відсоткових пункти, частка рису скоротилась на 63,1 відсоткових пункти. Частка пшениці та ячменю була незначною.

Таблиця 3

Структура імпорту зерна в Миколаївській області

Продукція	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Всього	1490	100	333,9	100	60,9	100	20,11	100
Пшениця	785,4	52,7	189,9	56,9	-	-	1,31	6,5
Кукурудза	676,5	45,4	120,1	35,9	16,1	26,4	16	79,5
Рис	27,3	1,9	23,8	7,2	44,9	73,6	2,1	10,5
Ячмінь	-	-	-	-	-	-	0,7	3,5

Незважаючи на офіційну статистику про збільшення обсягів експортного потенціалу регіону та України в цілому, маємо негативні тенденції в цьому напрямі. Так, за словами Лузана Ю.Я., збільшення експорту на світовому ринку має переважно ціновий, епізодичний характер та сировинну спрямованість. “Тільки на цінах порівняно із світовими при експорті зерна українські учасники зернового ринку в 2001 році втратили майже 1 млрд. грн.” [4].

На думку генерального директора Національної асоціації “Укрзернопродукт” Є.Ковтонюка, “незважаючи на твердження з високих трибун про те, що Україна вже увійшла до числа найбільших світових експортерів зерна, реально за останні два роки з країни не було вивезено жодної тонни зерна. Україна продає зерно на своїй території міжнародним трейдерам, і це — вже їхнє — зерно транспортується до інших країн. Вони й отримують основну частину прибутку” [2].

Основними експортерами зернових культур в регіоні є зернотрейдери, такі як ТОВ “Агрокспорт ЛТД”, ТОВ СП “Нібулон”, “Віталмарагро”, Євросервіс, концерн “Прометей”. Жоден сільськогосподарський товаровиробник не має можливості експортувати самостійно зерно. Адже для цього потрібні великі кошти, знання світових ринків і транспортних можливостей. Нині на Укра-

їні працюють близько десяти визнаних у світі трейдерів. За даними Української зернової асоціації, на кожний міжнародний трейдер працює в середньому 200 трейдерів українських, які спеціалізуються на поставках зернових у порти України [3].

Отже, збільшення експорту зернової продукції є одним з основних факторів стимулювання виробництва і найвигіднішим каналом збуту. Але від нарощування експорту зерна доходи товаровиробників не зростають і навіть не доходять до селян. Не тільки товаровиробники, але й національні зернотрейдери не мають можливості самостійно виходити на світові ринки через протистояння сильних конкурентів, таких як Toepfer International, Cargill Enterprises, Glencore та інших.

Для стимулювання експорту зернових культур необхідно:

- надійна законодавча і нормативна база, яка б не змінювалась в середині маркетингового року;
- скасування заборони на вільне переміщення зерна;
- скорочення термінів оформлення митних документів;
- демонополізація компаній, які надають послуги, пов'язані з експортом;
- збільшення пропускнуєї здатності морських та річкових перевезень.

Світова практика переконує, що зерновий ринок діє ефективно лише за умов, коли забезпечується рентабельність виробництва зерна, дотримується рівновага внутрішнього ринку та експортно-імпортних операцій за підтримки вітчизняного виробника, продумано запроваджуються державні програми з метою стабілізації зернового ринку, гарантії безпеки виробника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдуцький П.І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна // Зерно і хліб. – 2004.-№1.- с.4-6.
2. Керпель Г. Ціни на зерновому ринку України має визначати національний зернотрейдер // Пропозиція. – 2002.- №11.-с.35.
3. Клименко В. Країні потрібен експорт зернових та олійних культур // Пропозиція. – 1998. – №11. – с.7.
4. Лузан Ю.Я. Україна та світова організація торгівлі // Економіка АПК. – 2002. -№10. – с.3-5.